

בשורת הולדתו של שמשון

הקדמה

הפרק הדין בהולדתו של שמשון הוא מעין הקדמה לפרקים המספרים את משנת חייו של שמשון. מטרת הפרק לתת נופך של גבורה דקדושה לפרקי שמשון. חז"ל הגדילו את דמותו של מנחם והרחיבו את היריעה מתקופת האבות עד לביאת המשיח.

א. יעודו ותפקידו של שמשון

יעודו של שמשון מבוטא בדברי המלאך אל האשה. "והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים"¹. בפשוטו של מקרא הפירוש שמשון יהיה השופט הראשון שילחם בפלשתים, כי השופטים שהיו לפניו לא נלחמו בפלשתים. אלא שמבחינה היסטורית אין זה מדויק, מכיון שקדם לו שמגר בן ענת אשר כבר נלחם בפלשתים – "והרג במלמד הבקר שש מאות איש"². לכן פירשו חז"ל³ "והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים – הוחל שבועתו של אבימלך". שמשון הוא המסיר פחד השבועה הידועה שהשביע אבימלך את אברהם "אם תשקור לי לניני ולנכדי" – היינו שלא יעשה זרעו של אברהם רע לזרעו של אבימלך מלך פלשתים. ועתה בטלה אותה שבועה, מפני שהפלשתים הם שהפירוה בהתנכלויותיהם לישראל.

מימד נוסף מתקבל לפרשת שמשון לאור ברכת יעקב את שבט דן – "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל"⁴ וציין שם רש"י: "על שמשון ניבא נבואה זו". יעקב בברכתו לשבטים צופה ברוח הקודש את תפקידו המיוחד של כל שבט בעומק הדורות. וכשהוא מתבונן בתפקידו של שבט דן הוא רואה דוקא את שמשון; לפיכך הסבר נוסף ל"והוא יחל" – בו תחול נבואתו של יעקב בברכתו "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל"⁵. חז"ל מבארים כוונתו של יעקב באומרו "כאחד שבטי ישראל" – כמיוחד שבשבטים; יהודה. והלא כידוע, הדבר המסמל את יהודה זו המשיחיות. כאשר התבונן יעקב בגבורה ובעצמה הרוחנית, בא למחשבה שמשון הוא המשיח. אך כשראה שמת, אמר "לשוועתך קיויתי ה'" – מצפה לתשועה השלמה של משיח בן דוד. "כאחד – כיחידו של עולם שאינו צריך סיוע במלחמה... כך שמשון אינו צריך סיוע"⁶. זו אכן היתה דרכו המיוחדת של שמשון. לבד, ללא צבא וללא העם העומד מאחוריו, נלחם שמשון

1. שופטים י"ג, ה'.

2. שופטים ג' ל"א.

3. מס' סוטה ט' ב'.

4. בראשית מ"ט, ט"ז.

5. בראשית רבה צ"ט, ד'. ישנן השוואות נוספות בין שמשון ליהודה: יהודה נכשל בתמר, דוד שהיה מזרע יהודה נכשל בבת שבע, ושלמה נכשל בנשים נכריות. ועיין עוד במכתב מאלהו חלק ב' עמ' 271.

6. שם.

בפלשתים. עם זאת שמשון במלחמתו מייצג את כלל עם ישראל, ולכן הוא צריך להיות שלוח ע"י כלל ישראל, או שיבוא מכח כל העם. לכן הוריו של שמשון – אחד מיהודה ואחד מן; השבט המוביל את המחנה והמעולה שבשבטים, והשבט המאסף לכל המחנות והירוד שבשבטים, המאגדים בתוכם את כלל ישראל⁷.

הבשורה על הלידה מרמזת שעומד להתרחש כאן דבר גדול וחשוב. שכן, בפעמים הנוספות שמצינו במקרא בשורה מוקדמת על הריון, הרי אלו: בשורת המלאכים לאברהם על הולדת יצחק – "כעת חיה והנה בן לשרה אשתך"⁸; הבשורה על הולדת שמואל – "יתן ה' את שלתך אשר שאלת מעמו"⁹; אלישע המבשר לאשה השונמית על הולדת חבקוק – "כעת חיה את חובקת"¹⁰; וישעיהו המבשר את אחז על הולדת חזקיהו – "הנה העלמה הרה וילדת בן"¹¹. זה הרקע לפרק המתאר את בשורת ההריון, את הולדתו ואת גידולו של שמשון, עד שרוח ה' מתחילה לפעמו בין צרעה ובין אשתאול.

ב. הוריו

בחינת היחס בין הוריו של שמשון הרי היא לכאורה דו משמעית. מחד גיסא נתפס מנוח כחשוב יותר, הא ראייה ששמו מוזכר ולא שם האשה. ברם מאידך גיסא המלאך מתגלה דוקא אל האשה, ולאורך כל הפרק האשה יותר דומיננטית!

חז"ל מדגישים את גדולתו של מנוח אבי שמשון עד להיותו גדול הדור, המיוחד בדורו. ביססו זאת חז"ל על פי מקבילות בין הביטויים המשמשים לתיאורו של מנוח, ובין ביטויים שונים המשמשים במקרא לתיאורם של אישים גדולים וחשובים.

"ויהי איש אחד... ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה" – כל מקום שנאמר "אחד" גדול הוא, בקב"ה נאמר "אחד" דכתיב "...ה' אחד" אין בעולם כיוצא בו, וכן באברהם "אחד היה אברהם" לא היה באותן ימים כיוצא בו"¹².

"ושמו מנוח – הצדיקים שמן קודם ודומים לבוראם שנאמר "ושמי ה'" וכן "ושמו אלקנה" ו"שמו ישי".

7. כפי שהיה בהקמת המשכן: בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה ואהליאב בן אחיסמך למטה דן; ובבניית בית המקדש – שלמה וחירם.
8. בראשית, י"ח י'.
9. שמואל א', א' י"ח.
10. מלכים א' ד' ט"ז. למה נקרא חבקוק? מפני שכתוב למועד כעת חיה את חובקת בן, והוא בנה של שונמית היה, ושני חיבוקין היו: אחד של אמו ואחד של אלישע (והר ח"א ז').
11. ישעיה, ז' י"ד.
12. במדבר רבה י' ב.

"אשתו עקרה ולא ילדה" – מפני שהיא אשתו לכן היא עקרה, מפני שהקב"ה מתאווה לתפילתן של צדיקים¹³ ובדומה לכך אצל האבות; וזה מראה על מדרגתו של מנוח.

נראה כי חז"ל מאדירים את דמותו של מנוח בכדי להבהיר במה זכה מנוח שיצא ממנו שמשון, זה שהגיע למדרגות גבוהות של קדושה וגבורה. ועם זאת, פשטם של הפסוקים מעלה כי דוקא האשה היא היותר חשובה והיא עיקרו של דבר, שלסיבתה התגלה המלאך וממנה יצא שמשון.

גמ' בבא בתרא¹⁴ – שם אמו של שמשון "הצללפוני". וכך היא נזכרת ביחוס של שבט יהודה בדה"א א' פרק ד', ט' – "ואלה אבי עיטם יזרעאל וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני". קשר זה בא לביטוי גם כמדרש¹⁵ – "דן ידין עמו" כאחד שבטי ישראל – כמיוחד שבשבטים זה יהודה. אמר ר' יהושוע בן נחמיה אלמלא שנדבק (דן) למיוחד שבשבטים (יהודה) אפילו שופט אחד שהעמיד לא היה מעמיד!

ישנם כמה דרכים להסבר מדוע הגילוי הנבואי מתייחס דוקא לאשה ולא אל מנוח. אברבנאל כתב כי מכיון שהאשה היתה יותר מוכנה ממנוח בשכלה ובחכמתה, לכן הגילוי הנבואי בא אליה. לפי זה אכן גדולה קומתה של האשה מקומת מנוח, כפשט המקראות. עם זאת יש מפרשים שהלכו בעקבות חז"ל המאדירים דמותו של מנוח, ולכן הם "מעדנים" קצת את הדברים. הם אינם מביאים סיבות שמשמע מהם עליונות לצד זה או אחר, אלא סיבות יותר טכניות:

דעת סופרים: במדרש¹⁶ "מלמד שהיתה מחלוקת בין מנוח לאשתו. הוא אומר לה את עקרה ולכן אינך יולדת, והיא אומרת לו אתה עקר ולכן לא ילדתי..." וכדי שלא להביא ריב בינו ובינה, כדי שלא יצטרך לדבר עמו על עקרותה, לכן הגילוי הנבואי היה אליה ולא אליו. ועוד סיבה נוספת, מכיון שהציוויים של הנזירות מוסבים יותר אליה, לכן נגלה אליה ולא אל מנוח.

ילקוט מעם לועז¹⁷: לפי שעתיד היה שמשון ליפול ביד אשה ולמות מיתה משונה בלא עיתו לכן היתה בשורה ע"י אשה.

גם ההופעה השניה של המלאך אל האשה, אחרי תפילתו של מנוח שיחזור ויורוהו מה לעשות בנערה, מוסברת ע"י אברבנאל בסיבה טכנית. כאן הסיבה היא, מכיון שרק אם המלאך מופיע שוב לאשה יכולה היא לזהותו ולדעת שזהו אותו מלאך שהופיע בפעם הקודמת – מה שמנוח לא יכל לדעת! יחד עם זאת, ישנם מקורות המצביעים בכל זאת על ייתרונה של אשתו כלפיו. כשהמלאך מופיע בפעם השניה, האשה

13. שם. שמו של האדם הוא מהותו. בשעת לידתו הוסלה עליו שליחות ואם הוא הוציא אותה אל הפעל זה מתבטא בשמו; כלומר הוא ושמו חד הם. אבל לא כך אצל הרשעים "גלית שמו" – גלית היה שמו, אבל הוא לא הוציא את יעודו לפועל וזה נשאר רק בכת. (מכתב מאליהו חלק ב' עמ 271).

14. צ"א א'.

15. בראשית רבה צ"ט י"ב.

16. במדבר רבה י"ז.

17. בשם חכמי האמת.

הולכת לקרוא למנוח – "ויקם וילך מנוח אחר אשתו" – מנוח טפל, ואשתו היא העיקר. חז"ל¹⁸ לומדים מכאן שמנוח עם הארץ היה, שלא שימש תלמידי חכמים, ולא למד שלא יהלך אדם אחרי אשה אפילו היא אשתו. [אמנם יש דעה בגמ' – בהמשך לקו של חז"ל לחזק את דמותו של מנוח ביחס לאשתו – ולפיה עיקר הכוונה שהלך אחר דבריה ואחר עצתה]. וכן בהמשך הפרק שוב רואים את גדולת האשה לעומת מנוח. בהזמנת מנוח את המלאך לאכול נאמר: "כי לא ידע מנוח כי מלאך ה' הוא". הוא לא ידע, אבל אשתו ידעה: וכן כאשר עולה המלאך השמימה – האשה בחכמתה מרגיעה אותו: "ותאמר לו אשתו לו חפץ ה' להמיתנו לא לקח מידנו עולה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת".

אין ספק שבכך באה לביטוי הדומיננטיות של האשה במעשה זה. ואין זה סותר מעלתו האישית של מנוח כפי שבאה לביטוי אצל חז"ל, אלא זהו פן משלים על דמותם האישית של הורי שמשון.

ג. סיבת נזירותו

שאלה יסודית היא למה נועד שמשון להיות נזיר מבטן, הרי דרך התורה אינה גורסת התנזרות מן העולם אלא לחיות את חיי העולם בדרך התורה; וכדעת ר' אליעזר הקפרי¹⁹ שהנזיר נקרא חוטא ולכן מביא קרבן! ואכן בצווי הנזירות אל האשה מנמק המלאך את המניע לצווי הנזירות: מפני "שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים". דבר זה עצמו מצריך בירור, מה מייחד את המלחמה בפלשתים ודרך מלחמתו של שמשון בהם, שמצריכה נזירות ופרישות?

המפרשים נתנו מספר סיבות למטרתה וערכה של אזהרת הנזירות. דעת סופרים: בהיות שמשון בארץ פלשתים, כשרוב הדברים שיכול לאכול מהם היו טמאים בכל מיני טומאה, וכדי שלא יתפתה לאכול ממאכלים באה אזהרה זו וחייבה אותו לזהירות ולדקדוק בכל דרכיו שם.

אברבנאל מסביר בכיוון דומה מדוע הוצרך שמשון להיות נזיר: לפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי נשים וללקות בהם, התחכם הש"י למנעו מזה ולכן רצה שיהיה נזיר. כי ההימנעות משתיית יין מועיל לעגין זה, כמו שנאמר – כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין.

האברבנאל מוסיף ומנמק מדוע הוצרך שמשון להיות נזיר מבטן: כדי שיקנה מזג טהור ומתחלף למזגי הפלשתים. כיון שהם אוכלים כל טומאה ומרבים בשתיית יין, והוא יהיה מנוע מדברים אלו בכוח נזירותו ולכן ישנאם וילחם בהם. וכן גם מפני שהיה גלוי לפניו, שמשון יעשה דברים מיוחדים, וכדי שלא יחשבו שאלו הם מעשי שכרות לכן צוה שיהיה נזיר מבטן אמו.

18. מס' ברכות ס"א, א' וערובין י"ח, א' ורש"י שם.

19. מאשר חטא על הנפש – רבי אלעזר הקפר אומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלוא דברים ק"ו ומה זה שלא ציער אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה. מכאן שכל היושב בתענית נקרא חוטא (נדרים י', א)

ובילקוט מעם לועז¹⁷) הוסיף ונימק מדוע הצטוותה האשה בנזירות ולא בטומאה: נזיר מבטן – מכיון שהולד נהנה ממה שהאשה אוכלת ושותה. אבל לא על טומאה – מכיון שסיבת נזירותו של שמשון בכדי שלא יבוא לידי חטא, והרי אדרבה בזה שיטמא למתים יזכור יום המיתה ויפרוש מן החטא!

ד. התגלות המלאך

פעמיים מתגלה המלאך במהלך הפרק, ופעמיים הוא מוסר את בשורת ההריון וציווי הנזירות, פעם אל האשה ופעם אל מנוח. פעם נוספת מופיעים הבשורה והציווי כאשר האשה מספרת לבעלה. השוואת שלוש פעמים אלה מעלה:

התגלות א' (י"ג, ג'-ה') ספור האשה אל מנוח (י"ג, ז') התגלות ב' (י"ג, י"ג-י"ד)

הנה נא את עקרה ולא ילדת	ויאמר לי	הנה נא את עקרה ולא ילדת
והרית וילדת בן	הנך הרה וילדת בן	והרית וילדת בן
ועתה השמרי נא	ועתה	ועתה השמרי נא
ואל תשתי יין ושכר	אל תשתי יין ושכר	ואל תשתי יין ושכר
ואל תאכלי כל טמא	ואל תאכלי כל טומאה	ואל תאכלי כל טמא
כי הנך הרה וילדת בן		כי הנך הרה וילדת בן
ומורה לא יעלה על ראשו		ומורה לא יעלה על ראשו
כי נזיר אלוקים יהיה הנער	כי נזיר אלוקים יהיה הנער	כי נזיר אלוקים יהיה הנער
מן הבטן	מן הבטן עד יום מותו	מן הבטן עד יום מותו
והוא יחל להושיע את ישראל		והוא יחל להושיע את ישראל
מיד פלשתים		מיד פלשתים

אם כן, הציווי המפורט ביותר מופיע בדבריו הראשונים של המלאך אל האשה. שם כלולים: בשורת ההריון, ציווי הנזירות ויעודו של שמשון. האשה בספרה למנוח משמיטה את העובדה שהמלאך אמר לה שהיא עקרה, וכן את הציווי שמורה לא יעלה ראשו, וכן שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. המלאך בהתגלותו השניה – אל האשה ואל מנוח יחד – משמיט את עובדת היות האשה עקרה, וכן את יעודו של שמשון. מה משמעותם של שינויים אלו?

השמטת העקרונות כבר התבארה לעיל, במחלוקתם של מנוח ואשתו. בכך מוסברת "השמטתה" של האשה כמו גם "התחשבותו" של המלאך. הוספת האשה בספורה לבעלה "עד יום מותו" מוסברת במדרש²⁰ בכך שלא ידעה האשה מה יהיה בסופו, אבל המלאך שהיה יודע שעתיד לאבד נזירותו ע"י דלילה לא אמר "עד יום מותו". אמנם ה"משך חכמה"²¹ סובר שנצנצה בה רוח"ק ואכן ידעה האשה מה יהיה בסופו. דוקא משום כך לא הזכירה "ומורה לא יעלה על ראשו" וכן הזכירה "עד יום מותו". לעומת זאת המלאך שהזכיר "ומורה לא יעלה על ראשו" לא הזכיר "עד יום מותו"!

אברבנאל: האשה בדברה עם מנוח משמיטה את יעודו של שמשון וכן את איסור העלאת המורה על ראשו, מתוך כוונה להסתיר זאת מפני הבריות. זאת מחשש שמא יתנכלו הפלשתים לה ולולדה כדי שלא יצא ממנה השופט המושיע, כמו שהתנכלו המצרים לבני ישראל כששמעו שעתיד להיוולד בן שיושיעם, וכדי שלא ידעו שכוחו טמון באי העלאת המורה על ראשו.

בדברי המלאך אל מנוח ישנה תוספת אשר אינה מופיעה בצווי לאשה, והיא – שהיוצא מגפן היין אסור עליו. זו השלמה לציווי הקודם, כדרך המקרא להשלים במקום אחד מה שהחסיר במקום אחר.

מדוע מנוח אינו מסתפק בדברי האשה, אלא מתפלל ומבקש שהמלאך יחזור? דעת סופרים: כנראה שאין הוא סומך עליה, והוא עצמו רוצה לשמוע את הצווי, מכיון שהדברים נראים מוזרים, ובפרט שלא נצטווה אדם על כך ולכן הוא סובר שאשתו טועה. עוד ניתן לומר שמנוח מתפלל ומבקש שהמלאך יחזור לא בגלל פקפוק באמיתות סיפורה של אשתו – שהלא בעצם תפילתו הוא מסתמך על סיפורה – אלא אשתו מסרה לו מה לא לעשות, ממה יש להתרחק, ומנוח ביקש לשמוע מה כן צריך לעשות כדי לקרב את הילד ליעודו. וכך הוא מבקש: "יבוא נא עוד אלינו ויורנו מה נעשה לנער היולד!" אלא שהמלאך אינו עונה על שאלה זו, גם לא על השאלה הנוספת ששואל מנוח את המלאך – "מה יהיה משפט הנער ומעשהו".

אפשר וגם זה קשור לעיונו הראשון – והוא "יחל". התחלה ותו-לא. שמשון מהווה התחלה ופתיחה לתשועתם של ישראל מידי פלשתים, התחלה ולא סוף. לכך לא מוצדקת תשובה עתידית לשאלה "מה יהיה משפטו", משפט אשר סופו של חשבון הינו אחר תקופתו.

20. במדבר רבה י' ז'.

21. על הפסרת פ' נשא.